

6. Zaštita medicinskog osoblja od učinaka neprijateljstava u oružanim sukobima: uzdizanje načela humanosti u prvoj etapi kodifikacije međunarodnog prava oružanih sukoba

MIRAN MARELJA*

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 341.33

SAŽETAK Od sredine 19. stoljeća sve jasnije uočavamo suvremeno odbacivanje skoro neograničenog prava zaraćene države da u oružanom sukobu postupa protiv osoba (i objekata) koji pripadaju neprijatelju. Napori onovremene međunarodne zajednice bili su usmjereni na uobličavanje kriterija potrebnih za izdvajanje osoba ovlaštenih za sudjelovanje u međunarodnim oružanim sukobima, uz načelnu zaštitu ostalih. Svijest o potrebi humanizacije oružanih sukoba će u konačnici dovesti do protezanja zaštitnog učinaka na medicinsko osoblje i objekte posvećene skrbi za ranjenike, što odražavaju ugovorna rješenja Ženevske konvencije iz 1864. godine, a čiji je utjecaj primjetan i na Haške konvencije 1899. i 1907. godine. U ovom kontekstu, rad problematizira pokušaje prevladavanja raskoraka načela vojne potrebe i načela humanosti te razmatra inicijalne kodifikacijske napore usmjerene na zaštitu ambulanti i bolnica te drugih sličnih objekata od učinaka vođenja neprijateljstava. Nemogućnost potpunog prevladavanja antagonizma načela vojne potrebe i načela humanosti će čak i kod zaštite medicinskog osoblja otvoriti daljnje prijepore u primjerni odnosnih zaštitnih pravnih normi.

KLJUČNE RIJEČI međunarodno pravo oružanih sukoba, Ženevska konvencija 1864., vojna potreba, humanost, medicinsko osoblje

1. PRAVNOPOVIJESNI UVOD

Zaštita medicinskog osoblja u oružanim sukobima izvire iz njihova imuniteta zasnovanog na neutralizaciji, pa iako pripadaju oružanim snagama zaraćenih država, oni kao i objekti (bolnice, ambulante) u kojima pružaju skrb ranjenicima ne smiju biti objekt napada (vojni cilj) *per se*. Nažalost, kršenje pravnih normi u

* **Dr. sc. Miran Marelja**, docent na Katedri za opću povijest prava i države Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, e-mail: mmarelja@pravo.hr

oružanim sukobima nije nepoznanica, pa tako Svjetska zdravstvena organizacija već 7. travnja 2022. godine skreće pozornost svjetskoj javnosti da je od početka sukoba u Ukrajini do navedenog dana počinjeno stotinu napada na objekte (uključujući i pokretne ambulante) posvećene zdravstvenoj njezi bolesnih i ranjenih, a u kojima su ukupno stradale 73 te ranjena 51 osoba.¹ Nepotpunim dostupnim podacima unatoč te neovisno jesu li napadi usmjereni na zdravstvene ustanove za liječenje civilnog stanovništva ili pak pripadnika oružanih snaga, ništa ne ukazuje da su ovi objekti imali vojnu svrhu odnosno da je zlouporabljen imunitet kojeg uživaju. Utoliko ih ne bismo mogli smatrati podesnim vojnim ciljevima što, na tragu izloženog, otvara put ka zaključku da je posrijedi potencijalna povreda međunarodnog prava oružanih sukoba, kako običajnog, tako i ugovornog, prvenstveno članka 19 Prve Ženevske konvencije iz 1949. godine.² Nažalost, ovi i slični događaji u brojnim oružanim sukobima iz prošlosti svjedoče relativizaciji ili pak otvorenoj negaciji zaštitnih normi u ratnim okolnostima. Rad stoga razmatra začetak pretakanja običajne u ugovornu zaštitu medicinskog osoblja te podredno ambulanti i bolnica od učinaka neprijateljstava u međunarodnim oružanim sukobima. Nakon osnovnih postulata zaštite osoba koje su onesposobljene za sudjelovanje u sukobu (*hors de combat*), analizira se nastanak i razvoj prvih međunarodnih konvencija usmjerenih na zaštitu osoba i objekata posvećenih medicinskoj skrbi.

Začetak suvremenog međunarodnog prava oružanih sukoba možemo smjestiti u šestu dekadu 19. stoljeća, koju Nussbaum opravdano smatra vremenskom odrednicom kojom počinje „*nova etapa međunarodnog prava*“, a svoju tvrdnju temelji na dva bitna događaja.³ Okončanje Krimskog rata u Pariškom kongresu

¹ WHO records 100th attack on health care in Ukraine, <https://www.who.int/news/item/07-04-2022-who-records-100th-attack-on-health-care-in-ukraine> [pristup: 27. kolovoza 2022].

² Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. kolovoza 1949., Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 005/1994.

³ *cit.* Nussbaum, A., *A Concise History of the Law of Nations*, The Macmillan Company, 1954., str. 202. Imajući u vidu vremensku odrednicu rada koja obuhvaća razdoblje od Pariške pomorske deklaracije 1856. do Haške konferencije 1907. godine, ispravno bi bilo koristiti termin primjeren 19. i ranom 20. stoljeću – međunarodno ratno pravo. U radu se pretežno koriste suvremeniji izrazi međunarodno pravo oružanih sukoba i međunarodno humanitarno pravo.

1856. godine polučit će i usvajanje Pariške pomorske deklaracije, inspirirane nesigurnošću običajnih pravila međunarodnog pomorskog ratnog prava; države ujedno uviđaju kako neodređenost pravila (a time nužno i „pravila“), kao i posljedičnih prava te obveza koja ona sadrže, predstavlja dodatni povod zaoštavanju postupanja u ratu.⁴ Sazrijeva svijest da države svojim proaktivnim djelovanjem mogu urediti postupanje u međunarodnim odnosima i prije sazivanja kakvog kongresa (konferencije) *post bellum*,⁵ pa ubrzo višestrani međunarodni ugovori uobličeni na međunarodnim konferencijama postaju mehanizam kodifikacije običajnog prava.⁶ Skoro istovremeno, simbolični začetak kodifikacije međunarodnog ratnog prava koje uređuje postupanje u kopnenom ratovanju predstavlja bitka kod Solferina 1859. godine, nakon koje će snažni humanistički impuls Dunantovog *Un Souvenir de Solferino* iz 1862. godine rasplamsati već postojeće misli o potrebi konkretizacije ovih pravila te tako snažno poduprijeti nastanak budućih konvencija.⁷

⁴ Preambula Deklaracije o pomorskom pravu iz 1856. godine u Galli, T.; Bakotić, B., *Izbor međunarodnih ugovora o vođenju neprijateljstava*, Odjel za promidžbu i suradnju Međunarodnog odbora Crvenog Križa, Zagreb, 2001., str. 1.

⁵ Vidi uvodno Phillipson, C., *Termination of War and Treaties of Peace*, The Lawbook Exchange, Clark, New Jersey, 2008., str. 120-123 te detaljnije ostatak poglavlja, pri čemu autor daje i podatke o radu pojedinih međunarodnih kongresa i konferencija promatranog razdoblja na str. 130-154.

⁶ Roberts, A., Guelff, R. (ur.), *Documents on the Laws of War*, Clarendon Press, Oxford, 1995., str. 23; Bryant, M., S., *A World History of War Crimes from Antiquity to the Present*, Bloomsbury Academic, New York, London, 2016., str. 71; Doty, G., R., The United States and the Development of the Laws of Land Warfare, *Military Law Review*, br. 156, 1998., str. 224. U samoj Deklaraciji se ukazuje na postojanje različitih pravila kojima su europske pomorske sile tretirale teret i brodove neutralnih sila u vrijeme rata, pa se stoga teži „*uvesti u međunarodne odnose čvrsta načela*“ ustanovljavajući pri tome „*jedinstven stav o tako važnom pitanju*“. Stoga, mogli bismo reći kako je međunarodna zajednica umjesto u prošlost, od Pariške pomorske deklaracije počela gledati u budućnost. *cit.* Pariška pomorska deklaracija u Galli, Bakotić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1.

⁷ Sukladno tadašnjoj praksi, ranjenici koji ne bi mogli pratiti povlačenje, a kojima nitko od suboraca ne bi pomogao, bili bi prepušteni sami sebi. Dunant zapisuje kako su „*Austrijanci i saveznici gazili jedni druge pod nogama, ubijali jedan drugoga na hrpama krvarećih leševa, udarajući svoje neprijatelje s kundacima, razbijajući lubanje, otvarajući trbuhe sabljama i bajunetama. Milost nije pružana, to je čisti pokolj, borba među divljim zvijerima izluđenima krolju i bijesom. Čak su se i*

Iako u prvoj polovini 19. stoljeća prirodno pravo zadržava dio svog nekadašnjeg sjaja, pri čemu je od posebnog značaja uzdizanje humanosti kao univerzalne vrijednosti koja treba vezivati čovječanstvo te čije ozbiljenje možda i ponajviše treba tražiti u ratnoj praksi, tek će uspon pravnog pozitivizma omogućiti prevladavanje nedoumica glede sadržaja pojedinih običajnih pravila kao i djelovanju načela ratnog prava. Dok države od sredine stoljeća počinju uređivati pravila postupanja u međunarodnim oružanim sukobima, u nadolazećem vremenu će tek nevoljko i pod neporecivim pritiskom zahtjeva humanosti dopuštati prelijevanje dijela pravila humanitarnog prava u nemeđunarodne sukobe. Ujedno, od iznimne je važnosti odluka predsjednika Lincolna da 1863. godine, u okolnostima Američkog građanskog rata i bez sudjelovanja raspuštenog saveznog Kongresa donese *Opću naredbu br. 100*, poznatiju po svom tvorcu kao Lieberov zakon.⁸ Opća naredba često se naziva „*prvim pokušajem normiranja cjelokupnog postupanja vojske preciznim pisanim pravilima*“, „*uvjerljivim esejom na temu etike u ratu*“ ili „*stvarnim začetkom današnjih pravila kopnenog ratovanja*“ te u velikoj mjeri odražava običajna pravila ondašnjeg međunarodnog humanitarnog prava.⁹ Moralna i racionalna uvjerljivost Lieberovih pravila te dokaz njihove primjenjivosti u ratu vodit će ka usvajanju niza (i sadržajno) sličnih

ranjenici borili do zadnjeg daha. Kada bi ostali bez oružja, zgrabili bi vratove svojih neprijatelja i kidali ih vlastitim zubima.“ *cit.* Dunant, H., *A Memory of Solferino*, International Committee of the Red Cross, Ženeva, 1986., str. 19.

⁸ Zbog izostanka potvrde Kongresa u pitanju je predsjednička naredba, a ne savezni zakon. Lieber se zapravo protivio kodifikaciji ratnog prava, kao i uspostavi stalnog međunarodnog suda smatrajući da prijetnja opstanku države svakako umanjuje moralnu dimenziju njezinih građana, pri čemu tranzicija moralnih pojedinaca uslijed ratne opasnosti u ratnike nikad u potpunosti ne isključuje njihovu moralnost. Vidi Lieber, F., *Manual of Political Ethics, vol. II*, J. B. Charles J. Little, 1839., str. 133-145; Lieber, F., *Manual of Political Ethics, vol. I*, J. B. Lippincott Company, 1911. (prvo izdanje 1838. godine), str. 19-20, 37-42, 62, 83-86.

⁹ *cit.* Freidel prema Carnahan, B., M., Lincoln, Lieber and the Laws of War: The Origins and Limits of the Principle of Military Necessity, *The American Journal of International Law*, sv. 92, br. 2, 1998., str. 215. Vidi i osvrt Nussbauma i von Glahna u Haimbaug G., D., Introduction To Panel II: Humanitarian Law: The Lincoln-Lieber Initiative, *Georgia Journal of Interational & Comparative Law*, br. 13, 1983., str. 245. O okolnostima nastanka Opće naredbe br. 100 vidi Root, E., Francis Lieber, *The American Journal of International Law*, sv. 7, br. 3, 1913., str. 455; Shepard, W., S., One Hundredth Anniversary Of The Lieber Code, *Military Law Review*, br. 21, 1963, str. 162.

zakona u drugim državama, kojima će i one urediti postupanje vlastitih vojnih snaga *in bello*.¹⁰

Naredba ujedno potiče kodifikaciju međunarodnog običajnog ratnog prava, pa iako njezin sadržajni utjecaj početno nije velik, već 1864. godine dolazi do prvog višestranog međunarodnog ugovora izravno usmjerenog na humanizaciju postupanja *in bello* u vidu Ženevske konvencije, da bi se Peterburškom deklaracijom iz 1868. godine po prvi put zabranili razorni učinci određene vrste oružja.¹¹ Naime, Peterburškom deklaracijom nepotrebna ljudska patnja po prvi put postaje sadržajni element nekog višestranog međunarodnog ugovora, pri čemu se ujedno pravno definira vojna potreba u vidu slabljenja vojnih snaga neprijatelja kao jedinog legitimnog cilja u ratu, izražavajući time i odnos među načelima ratnog prava.¹² Deklaracija odražava duh vremena jer polazi od temeljne postavke kako treba utvrditi „*tehničke granice na kojima vojna potreba treba ustuknuti pred zahtjevima humanosti*“ s obzirom da „*napredak civilizacije treba imati za posljedicu koliko god je to moguće, ublaživanje ratnih nevolja*“, pa je stoga „*jedini*

¹⁰ Problem ograničenosti djelovanja izražava već *Posebna naredba 399* iz 1862. godine u članku 22, gdje se jasno ističe kako za razliku od pravila međunarodnog ratnog prava Naredba zapravo nema utjecaj na međusobni odnos između vojski sukobljenih strana, ujedno upozoravajući na nepostojanje „*prava ili skupa obvezujućih normi o vođenju neprijateljstava među vojskama osim dijela prava o prirodi i narodima, zvanog pravo i običaji ratovanja na zemlji.*“ Ubrzo po uzoru na Opću naredbu slične propise usvaja niz država poput Prusije 1870., Nizozemske 1871., Francuske 1877., Rusije 1877. i 1904., Švicarske i Srbije 1878., Španjolske 1882. i 1893., Velike Britanije 1883. i 1904., Portugala 1890. i Italije 1896. godine. Vidi Baxter, R., R., *The first modern codification of the Law of War: Francis Lieber and General Orders No. 100 (II)*, *International Review of the Red Cross*, 1963, sv. 3, br. 26, str. 249; Verzijl, J., H., W., *International Law in Historical Perspective: The Laws of War*, Part IX-A, Sijthoff & Noordhof, Leiden, 1978., str. 124-125.

¹¹ Vidi Deklaraciju o odricanju u vrijeme rata upotrebe rasprskavajućih projektila težine ispod 400 grama u Galli, Bakotić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 2-3. Ugovornice zabranjuju upotrebu eksplozivnih projektila mase ispod 400 grama s obzirom da drže kako ovo oružje „*nepotrebno povećava patnje onesposobljenih ljudi ili njihovu smrt čini neizbježnom*“.

¹² Solis, G., D., *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, 2010., str. 50; Hayashi, N., *Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law*, *Boston University International Law Journal*, sv. 28, br. 39, 2010., str. 46-47.

legitimni cilj, čijem bi ostvarenju države u ratu trebale težiti, slabljenje vojnih snaga neprijatelja“ te je u tu svrhu „dovoljno onesposobiti najveći mogući broj ljudi“.¹³

Ubrzo će se delegati europskih država, na temelju carskog poziva i prijedloga ruske vlade koji se ishodišno temelji na slobodnijoj interpretaciji Opće naredbe br. 100, sastati 1874. godine u Brüsselsu i prihvatiti usuglašeni tekst Briselske deklaracije. Iako ona uslijed manjka ratifikacija nije stupila na snagu, posrijedi je prvi cjelovitiji sporazum država o načelima ratnog prava te pokušaj kodifikacije običajnih pravila koja uređuju kopneno ratovanje, s posebnim naglaskom na razradu materije koja uređuje pitanje ratnih zarobljenika.¹⁴ Gradeći na Peterburškoj deklaraciji, Završni protokol Briselske deklaracije podupire misao o napretku civilizacije koji se očituje u ublažavanju strahota rata u najvećoj mogućoj mjeri, pri čemu je jedini legitimni cilj država u ratu slabljenje neprijatelja bez nanošenja nepotrebne patnje.¹⁵ Briselska deklaracija kao svoju polaznu postavku izdvaja misao kako „*ratno pravo ne priznaje zaraćenim stranama neograničeno pravo na usvajanje načina povrede neprijatelja*“, da bi se potom i izrijeком zabranili određeni načini i sredstva ratovanja poput otrova, ali i onih koja uzrokuju „*nepotrebne patnje*“, pri čemu se

¹³ *cit.* preambula Peterburške deklaracije iz 1868. godine u Galli, Bakotić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 2. Vidi i Dill, J., Shue, H., Limiting the Killing in War: Military Necessity and the St. Petersburg Assumption, *Ethics & International Affairs*, sv. 26, br. 3, 2012., str. 319-324.

¹⁴ Gillespie, A., *A History of the Laws of War, volume 1: The Customs and Laws of War with Regards to Combatants and Captives*, Hart Publishing, Portland, 2011., str. 163; Bryant, *op. cit.* (bilj. 6), str. 119, 125. Nakon što se uvidjelo da Deklaracija neće biti ratificirana, rad na kodifikaciji pravila ratnog prava nastavlja se pod okriljem Instituta za međunarodno pravo, koji će znatno doprinijeti oblikovanju pravila na kasnijim Haaškim mirovnim konferencijama, na kojima će su konačno običajna pravila ratnog prava pretočena u ugovorne norme. Vidi Nys, E., Francis Lieber - his Life and his Work II, *The American Journal of International Law*, sv. 5, br. 355, 1911., str. 392; Root, *op. cit.* (bilj. 9), str. 457.

¹⁵ Vidi Završni protokol Briselske deklaracije iz 1874. godine u Schindler, D., Toman, J., *The Laws of Armed Conflicts: A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents*, Martinus Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, Dordrecht, Geneva, 1988., str. 26-27. Briselskom konferencijom se stoga želi učiniti dodatni korak u reviziji zakona i običaja rata kroz njihovo jasnije definiranje, ali i postavljanje određenih granica ratnim stradanjima sukladno općem dogovoru i u mjeri u kojoj je to moguće. Tako ograničen rat bi umanjio stradanja i ujedno potpomogao konačan cilj svakog rata, tj. obnovio dobre odnose i trajni mir među zaraćenim državama.

načelo vojne potrebe kao regulatora postupanja *in bello* još jasnije pokušalo odrediti u odnosu na objekte.¹⁶

Od interesa je i Oxfordski priručnik o pravu rata na kopnu iz 1880. godine, koji unatoč potpunom debaklu primjene ugovorenih ograničenja ratovanja u Rusko-turskom ratu (1875.-1878. godine) često ponavlja, ali i originalno interpretira rješenja iz Ženeve te poglavito Brusselsa. Naglašava se kako zarobljeništvo u ratu ne predstavlja kažnjavanje za kakav zločin niti čin osвете, dok se oslobađanje ratnog zarobljenika nakon sklapanja mira formulira kao pravo.¹⁷ Unatoč svim „*užasima koje donosi*“, Oxfordski priručnik u preambuli pragmatično navodi kako se „*ljudi neće uskoro odreći (ratovanja)*“, pa pozivajući se na Jominijev zahtjev da se „*ograniči uništavajuća silina rata, istovremeno priznajući neumoljive nužnosti*“ upozorava na postojanje „*određenih načela pravednosti koja vode javnu savjest koja postoje neovisno o pravilima međunarodnog prava koja uređuju ovo pitanje, a očituju se čak i u općim pravilima, koja bi stoga trebalo precizno utvrditi i učiniti obveznima.*“¹⁸ Štoviše, uz ranije navode poput „*slabljenja vojnih snaga neprijatelja*“ iz Peterburške deklaracije, Priručnik doprinosi ne samo tvrdnjom kako su zaraćene strane vezane pravilima ratnog prava, koja ne poznaju „*neograničenu slobodu u*

¹⁶ *cit.* članak 12 Briselske deklaracije iz 1874. godine, *ibid.*, str. 29. Enumeraciju zabranjenih načina i sredstva ratovanja sadrži članak 13.

¹⁷ Vidi Gillespie, *op. cit.* (bilj. 14), str. 164. Zamisao idejnog tvorca Oxfordskog priručnika iz 1880. godine u vidu Instituta za međunarodno pravo na čelu s gosp. Moynierom bila je izrada skupa pravila koje bi države usvojile kao vlastite (nacionalne) propise, čime bi pojedina država mogla, ukoliko to prema dotadašnjem zakonodavstvu već nije bio slučaj, sankcionirati povrede koje bi u ratu počinili njezini vojnici i časnici. Štoviše, Moynier je već nakon usvajanja Ženevske konvencije iz 1864. godine predvodio zagovaratelje osnivanja posebnog suda koji bi bio nadležan za povrede Konvencije, no ideju napušta u korist suđenja u okviru nacionalne sudbene vlasti pojedinih država. Vidi Bryant, *op. cit.* (bilj. 6), str. 119-120, 132-133.

¹⁸ *cit.* Oxfordski priručnik o pravu rata na kopnu iz 1880. godine, u Schindler, Toman, *op. cit.* (bilj. 15), str. 36. Upravo citirani navod, uz želju da se iznađu pravila „*prihvatljiva svim narodima*“ precizno izražava neuspjeli cilj Briselske konferencije iz 1874. godine. Ipak, Oxfordski priručnik nema pretenziju tvoriti osnovu kakvog višestranog međunarodnog ugovora, nego je uperen na postavljanje standarda koje bi civilizirane države prihvatile u svojim unutrašnjim zakonodavstvima. Vidi Doty, *op. cit.* (bilj. 6), str. 233.

načinima povrjeđivanja neprijatelja“, nego izrijeком traži suzdržavanje od „svake nepotrebne okrutnosti, kao i perfidnih, nepravednih i ugnjetavačkih čina“. ¹⁹

Iako brojni autori različito ponderiraju važnost utjecaja Lieberovog zakona, Briselske konvencije i Oxfordskog priručnika na Haaške konvencije iz 1899. i 1907. godine, nesporno je da se svim ovim aktima obilno koristi u radu Prve i Druge haaške mirovne konferencije te da oni čine polaznu osnovu za uobličenje suvremenih ugovornih pravila.²⁰ Druga haaška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. godine, a potom njezina unaprijeđena verzija u vidu Četvrte haaške konvencije iz 1907. godine u „*interesu čovječnosti i stalno rastućim potrebama civilizacije*“ pristupaju reviziji općih ratnih zakona i običaja „*bilo radi toga da ih se točnije odredi ili radi toga da se svedu u određene granice kako bi se ublažila njihova strogost koliko je god to moguće*“. ²¹

2. ZAŠTITA PRIPADNIKA ORUŽANIH SNAGA U PRVOJ ETAPI KODIFIKACIJE MEĐUNARODNOG PRAVA ORUŽANIH SUKOBA

Već nakon Napoleonskih ratova razvija se i misao kako pravila ratnog prava obvezuju zaraćenu državu samo ukoliko se ona pri vođenju neprijateljstava nalazi u poziciji u kojoj može poštivati takva pravila bez štete za svoje interese.²² Kako

¹⁹ *cit.* članci 3 i 4 Oxfordskog priručnika iz 1880. godine u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 37-38.

²⁰ Garner primjerice u Haaškim konvencijama vidi „*internacionalizaciju mnogih pravila Lieberovog zakona*“, no autor upozorava i na retrogradan učinak rada Haaških konferencija na kojima se pojedina pravila (neopravdano) ispuštaju, dok se druga poopćuju čime opada njihova praktična primjenjivost. Doty pak odriče bilo kakav utjecaj Oxfordskog priručnika na Haaške konvencije otkrivajući kako *verbatim* usporedba članaka otkriva utjecaj Priručnika samo u mjeri u kojoj on crpi iz Briselske konvencije. Garner, J., G., General Order 100 Revisited, *Military Law Review*, br. 27, 1965., str. 44; Doty, *op. cit.* (bilj. 6), str. 234-236.

²¹ *cit.* preambula Konvencije IV o zakonima i običajima rata na kopnu iz Haga, sklopljene 1907. godine, u Galli, Bakotić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 5-6. *cf.* preambulu Konvencije II o zakonima i običajima rata na kopnu iz Haga, sklopljene 1899. godine, u Friedman, L. (ur.), *The Law of War: A Documentary History, volume I*, Random House, New York, 1972., str. 221-222. Jochnick, Normand drže kako je u ovoj početnoj fazi kodifikacije uočljivo uzdizanje vojne potrebe kao zapreke „pretjeranoj“ humanizaciji ratnog prava. Jochnick, C., Normand, R., The Legitimation of Violence: A Critical History of the Laws of War, *Harvard International Law Journal*, sv. 35, br. 1, 1994., str. 68-69.

²² Shepard, *op. cit.* (bilj. 9), str. 160-161.

opisana pogodnost sve više ustupa mjesto onovremenom doktrinarnom pravcu koji zagovara postupanje u ratu prema ustaljenim pravilima (nazivom iz njemačke doktrine: *Kriegsmanier*), od kraja 19. stoljeća teži se isključiti protupravnost za povrede pravila ratnog prava u iznimnim okolnostima (*Ausnahmezustand*), sve više sužavanih na određene okolnosti u ratu (*Kriegsraison*). Uostalom, niz pruskih ratnih pobjeda protiv Danske, Austrije i Francuske će u razdoblju od 1864. do 1871. godine započeti vojnu prilagodbu, ali i doktrinarni odmak od tada prevladavajućih shvaćanja i tumačenja pravnih pravila i načela.²³ Sve češćim vezivanjem „određenih okolnosti“ za ugroženost opstanka države izvodi se zaključak kako „početkom rata samo vojna potreba proizvodi učinak“, pa će ovu tezu potvrditi i njemačka sudska praksa nakon Prvog svjetskog rata.²⁴

Naime, vojna potreba je načelo ratnog prava koje operacionalizira druga načela i pravila dozvoljavajući cijeli niz ratnih čina koji će izgledno dovesti od stradavanja osoba i imovine na strani neprijatelja, no i u drugoj polovini 19. stoljeća načelno se

²³ Bryant, *op. cit.* (bilj. 6), str. 120-123. Uzdizanje vojne potrebe je u skladu sa strategijom koncentracije najveće moguće oružane sile u trenutku udara na glavninu neprijateljskih snaga kako bi se ona u potpunosti uništila, pa cilj takvog rata postaje uništenje (njem. *Vernichtungskrieg*), što donosi i doktrinarno prevladavanje Clausewitzeve ideje o ostvarenju političkog cilja ratom, kao i ugovornih rješenja o „onesposobljavanju najvećeg broja ljudi“ s obzirom da na njihova mjesta stupa ideja o uništenju neprijatelja (*Vernichtungsgedanke*). Ipak, ovakvom tumačenju ratovanja se protivi i dio njemačke doktrine. Suvremeni pogled na pitanje, uz povremene povijesne primjere daje Hayashi, vidi uvodno Hayashi, *op. cit.* (bilj. 12), str. 55-56; Hayashi, N., Contextualizing Military Necessity, *Emory International Law Review*, sv. 27, br. 1, 2013., str. 192-195 *et seq*; Hayashi, N., Military Necessity as Normative Indifference, *Georgetown Journal of International Law*, sv. 44., 2013., str. 679-680.

²⁴ *cit.* Hartmann prema Bryant, *ibid.*, str. 122. Hartmann ne negira samo učinak običajnih nego i ugovornih pravila ratnog prava, čime vojna potreba u potpunosti relativizira cjelokupan *corpus* ratnog prava. U obrazloženju presude predmeta *Reichsgericht (in Strafsachen)* njemački sud navodi kako se *Staaträson* (i njegova *in bello* manifestacija *Kriegsraison*) priznaje kao „potvrđeno načelo međunarodnog prava (*sic*)...gdje je pravo na opstanak države nadmoćnije svim obvezama iz (međunarodnih) ugovora te u nuždi država može odstupiti i otići preko (ograničenja iz) pravila Haaških konvencija“. *cit.* i detaljan osvrt u Verzijl, *op. cit.* (bilj. 10), str. 21-22. Vidi i Venturini, G., Necessity in the Law of Armed Conflict and in International Criminal Law, *Netherlands Yearbook of International Law*, sv. 41, 2010., str. 48, 51-52.

smatralo da ovi čini moraju biti vojno opravdani. Lieber tako pokušava ovo načelo dodatno suziti razlikovanjem opravdanih čina od onih koje kao nepotrebne ili krajnje nehumane treba i u ratu odbaciti, pri čemu njihova protupravnost nije isključena.²⁵ Pravnim načelima i pravilima se stoga teži iz oružanog sukoba odstraniti osobe koje u njemu nemaju pravo sudjelovati, pa dok se s jedne strane izdvaja civilno stanovništvo, ujedno se postavljaju kriteriji koje pojedinac mora kumulativno zadovoljiti da bi ga se u slučaju zarobljavanja na bojištu moglo smatrati ratnim zarobljenikom. Status ratnog zarobljenika posljedica je vojničke privilegije koja nosi određena prava priznata zarobljeniku recipročno namećući dužnosti državi u čijoj se vlasti zarobljenik nalazi. Složenost razlikovanja tko ima pravo sudjelovati u međunarodnom oružanom sukobu biva osvjedočena 1866. godine u Austrijsko-pruskom ratu, kada pruski vojnici bivaju metama francuskih civila koji u pozadini ratuju kao oštrostrijelci (snajperisti), a slične dvojbe se javljaju i u Francusko-pruskom ratu 1870.-1871. godine, u kojem se Francuzi oslanjaju na pokretne diverzantske jedinice namijenjene djelovanju u neprijateljskoj pozadini uz izbjegavanje izravnog sukoba s neprijateljem.²⁶

²⁵ Opća naredba br. 100 definira vojnu potrebu „*kako je razumiju civilizirane države i to kao nužne mjere koje su nezamjenjive u ostvarenju ratnih ciljeva i koje su zakonite prema suvremenom pravu i običajima rata*“, koju potom detaljizira dopuštenjem „*svakog izravnog uništenja života i tijela naoružanog protivnika te drugih osoba čije je stradavanje posljedično neizbježno u oružanom sukobu*“. cit. članci 14 i 15 Naredbe 100 iz 1863. godine, u Schindler, Toman, *op. cit.* (bilj. 14), str. 6. Vidi i razradu vojne potrebe u ostatku članka 15, ali i nepotrebnog ratnog nasilja u člancima 16, 36 i 44, na str. 6, 8-10 te Giladi, R., Francis Lieber on Public War, *Goettingen Journal of International Law*, br. 4, 2012, str. 459-461.

²⁶ Vidi Gillespie, *op. cit.* (bilj. 14), str. 63-64. Prusi kažnjavaju smrću sve koji budu zatečeni s oružjem, da bi potom počeli zahtijevati od pripadnika takvih francuskih jedinica (tzv. *franc-tireurs*) pojedinačne dozvole od njihove vlade kojom je odnosni pojedinac ovlašten ratovati kao gerilac u njemačkoj pozadini. Mogućnost njihovog razlikovanja od civila ostaje temeljna pretpostavka pri odlučivanju imaju li pravo na status ratnog zarobljenika. Na pruske prigovore o korištenju ovakvih neregularnih jedinica Francuzi odgovaraju kako samo slijede prusku praksu protiv Napoleona I., na što će Bismarck ustvrditi: „*Točno, pa i dan-danas vidimo stabla s kojih su visjeli*“. cit. Bismarck, *ibid.* Sličnu praksu slijede i SAD na Filipinima (1899.-1902. godine), dok Velika Britanija razvija koncentracione kampove kao odgovor na gerilske napade u Burskim ratovima (1881. i 1899.-1902. godine).

Očito po uzoru na rješenja prihvaćena u Briselskoj deklaraciji iz 1874. godine, a koja uvažavaju raniju ratnu praksu, Druga haaška konvencija iz 1899., a potom i Četvrta haaška konvencija iz 1907. godine odmah kao kumulativne pretpostavke priznanja vojne povlastice priznaju onim pojedincima koji pripadaju vojsci, miliciji i dobrovoljačkim odredima kojima zapovijeda osoba odgovorna za svoje podređene, koji posjeduju određeni i na daljinu prepoznatljiv znak raspoznavanja te otvoreno nose oružje, a svoje ratne operacije izvode u skladu s ratnim zakonima i običajima.²⁷ Također, za razliku od Briselske deklaracije koja upravo unošenje pučkog ustanka u svoj tekst plaća izostankom ratifikacija, Četvrta haaška konvencija ovu ostavštinu Francuske revolucije u vidu stanovništva neokupiranog područja koje se prigodom približavanja neprijatelja spontano lati oružja, no koje se u nedostatku vremena nije uspjelo organizirati sukladno svim traženim pretpostavkama, priznaje sudionike pučkog ustanka kao vojnike ukoliko oni otvoreno nose oružje te poštuju ratne zakone i običaje.²⁸ Uostalom, Briselska

²⁷ Vidi članak 1 Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu uz Četvrtu haašku konvenciju iz 1907. godine, u Galli, Bakotić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 9. Vidi i članak 9 Briselske deklaracije iz 1874. godine, u Schindler, Toman, *op. cit.* (bilj. 14), str. 28; članak 1 Dodatka Drugoj haaškoj konvenciji iz 1899. godine, Friedman, *op. cit.* (bilj. 21), str. 224-225. Oxfordski priručnik među uvjetima spominje i „nošenje (vojne) odore ili pričvršćen simbol razlikovanja uočljiv s udaljenosti“, dok se potreba poštivanja običaja ratovanja naglašava u zasebnom članku. *cit.* članak 2 Oxfordskog priručnika iz 1880. godine, vidi i članak 3, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 37. Pitanje priznanja ratničke povlastice različitim kategorija skupina osoba koje sudjeluju u oružanim sukobima bit će jedno od najspornijih tema ovog razdoblja, da bi tek Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunski protokoli iz 1977. godine otklonili mnoge prisutne nedoumice.

²⁸ Vidi članak 2 Pravilnika Četvrte haaške konvencije iz 1907. godine, u Galli, Bakotić, *ibid.*, str. 9; članak 10, 19-22 Briselske deklaracije iz 1874. godine, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 28-30 te članke 2, 30 i 31 Dodatka Drugoj haaškoj konvenciji iz 1899. godine, *ibid.*, str. 245, 230. Od pučkih se ustanika zahtijeva samo poštivanje ratnih zakona i običaja, no zato se od pučkog ustanka razlikuje ustanak na području koje je već u potpunosti pod vojnom okupacijom neprijatelja, kao i špijuniranje u neprijateljskoj pozadini. Države ugovornice i dalje mogu dizati pobune i špijunirati u neprijateljskoj pozadini, samo što sudionici ne polažu pravo na status ratnog zarobljenika u slučaju zarobljavanja. Određeno pojašnjenje donosi članak 29 Dodatka Drugoj haaškoj konvenciji iz 1899. godine prema kojem neprerušeni vojnici koji na bojištu prikupljaju podatke ne smatraju špijunima, što će potvrditi i Druga mirovna haaška konferencija. Vidi Gillespie, *op. cit.* (bilj. 14), str. 64.

deklaracija, a potom i Haaške konvencije izriekom priznaju kako se oružane snage mogu sastojati od boraca i neboraca, pri čemu osobe koje pripadaju objema skupinama treba tretirati kao ratne zarobljenike u slučaju zarobljavanja. Status ratnog zarobljenika priznaje se tako i pojedincima koji prate vojsku, iako joj ne pripadaju neposredno, poput novinskih dopisnika i izvjestitelja, kantinera i dobavljača.²⁹ Svi ostali, uz imperativni uvjet pasivnosti, potpadaju pod civilno stanovništvo koje uživa imunitet od učinaka vođenja oružanih sukoba osim u iznimnim slučajevima kada ratno pravo dopušta širenje ovog učinka i na civile.

3. PITANJE NEUTRALIZACIJE MEDICINSKOG OSOBLJA I OBJEKATA

Kao jedna od silnica kodifikacije izdvaja se Ženevska konvencija iz 1864. godine, prvenstveno izdizanjem načela humanosti i njegovom inkorporacijom u humanitarno pravo.³⁰ Konvencijom ne samo da se ugovornice obvezuju na nepovredivost liječničkog osoblja i pripadajućih im objekata, nego je zabranjena i diskriminacija prema državnoj pripadnosti (uniformi) prilikom pružanja liječničke pomoći potrebitima.³¹ Na tragu rješenja Opće naredbe br. 100, napokon se štiti liječničko i drugo osoblje posvećeno skrbi o „*ranjenim i bolesnim borcima neovisno kojoj državi pripadaju*“ te se stoga imaju smatrati neutralnim u oružanom sukobu, pri čemu ova neutralnost podrazumijeva ne samo imunitet od napada, nego i imunitet od zarobljavanja odnosno držanja u zarobljeništvu kao ratnih zarobljenika.³² Drugim riječima, polazi se od zaštite svih ranjenika kao moralnog (a

²⁹ Vidi članke 50 i 53 Opće naredbe 100 iz 1863. godine te članke 11 i 34 Briselske deklaracije iz 1874. godine, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 11, 29, 31; članke 3 i 13 Četvrte haaške konvencije iz 1907. godine, u Galli, Bakotić, *ibid.*, str. 9. cf. članke 10-18, 21-22 Oxfordskog priručnika iz 1880. godine u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 39-40. Iako se materija Ženevske i kasnije Haaške konvencije u ovom elementu dodiruje te su obje usmjerene na humanizaciju ratovanja, primjetna je njihova sadržajna različitost.

³⁰ Draper upozorava kako se načelo humanosti javlja dosta kasno te je sekularnog porijekla. Draper, *op. cit.* (bilj. 24), str. 6.

³¹ Vidi uvodne napomene i članke 1-2, 4-7 Ženevske konvencije o poboljšanju sudbine vojnika ranjenih u ratu iz 1864. godine. Navedena načela odražava i nešto ranija Rezolucija sa Ženevske konferencije iz 1863. godine. Izvori dostupni na mrežnoj stranici <https://ihl-databases.icrc.org/> [pristup: 13. kolovoza 2022.]. Treba imati na umu da raniji instrumenti (Pariška pomorska deklaracija i Peterburška deklaracija) ne obuhvaćaju zaštitu medicinskog osoblja.

³² *cit.* članak 6 Ženevske konvencije iz 1864. godine, vidi i članke 2 i 3, *ibid.*

sada i pravnog) imperativa kojeg nalaže humanost, jer je svaka država ugovornica dužna kao zaraćena strana omogućiti ranjenicima liječničku skrb neovisno o njihovoj pripadnosti. Kako bi se omogućilo ispunjenje ove obveze jamči se nepovredivost (neutralnost) svog medicinskog osoblja, kao i svih ustanova u kojima oni pružaju skrb ranjenima i bolesnima.³³ Konačno, uvažavajući ratnu zbilju 19. stoljeća, predviđena je zaštita svih osoba (stanovnika države u kojoj se odvijaju ratne operacije) koje pomažu ranjenima, pri čemu zaštitu uživaju i njihove kuće ukoliko se u njima nalaze ranjenici kojima se ukazuje pomoć.³⁴ Zaštita dakle obuhvaća stanovništvo koje se humano odazvalo pozivu zapovjednika zaraćenih strana da nakon bitke pomognu ranjenicima, kao i svećenika koji pružaju duhovne usluge vojnicima, pri čemu su određeno širenje zaštite na dodatne osobe predviđali neratificirani Dodatni članci iz 1868. godine na Ženevsku konvenciju iz 1864. godine.³⁵ Kako bi se umanjila mogućnost pogrešne identifikacije, imunitet bolnicama, ambulantom (zastave) i medicinskom osoblju (traka oko ruke) Ženevska konvencija jamči isticanje uočljivih obilježja Crvenog križa.³⁶ Ne samo da medicinsko osoblje u bolnicama i ambulantom može napustiti područje kojim je vladao neprijatelj i ponovo se priključiti vojsci kojoj pripadaju, nego je predviđena i određena zaštita medicinskih potreština koje neprijateljska vojska

³³ Vidi članke 1 i 2 Ženevske konvencije iz 1864. godine, *ibid.* Postalo je jasno kako potreba praktične primjene na bojnopolju nalaže jasnoću odredbi s obzirom da su dotad postojeći propisi, kao i brojna djela teorijske prirode tek parcijalno uređivala materiju, pri čemu su potonja uz iznimku ponekog časnika bila u potpunosti nepoznata vojnicima.

³⁴ Članak 5 Ženevske konvencije iz 1864. godine, *ibid.* cf. članak 5 Ženevske konvencije iz 1906. godine, izvor dostupan na mrežnoj stranici <https://ihl-databases.icrc.org/> [pristup: 14. kolovoza 2022.]. Konvencija iz 1906. godine gradi na načelima i pravilima iz 1864. godine, no primjetna je sadržajna detaljizacija pravila.

³⁵ Misao o zaštiti ambulanti, vojnih bolnica te medicinskog i drugog osoblja temeljila se na u preporuci b u Rezoluciji sa Ženevske međunarodne konferencije iz 1863. godine. Vidi Dodatni članci iz 1868. godine na Ženevsku konvenciju iz 1864. godine, izvor dostupan na mrežnoj stranici <https://ihl-databases.icrc.org/-applic/ihl/ihl.nsf/> [pristup: 28. srpnja 2022.]; Gillespie, *op. cit.* (bilj. 14), str. 160-161.

³⁶ Članak 7. Ženevske konvencije iz 1864. godine, *op. cit.* (bilj. 31). Ženevska konvencija iz 1906. godine će ovo pitanje detaljizirati, vidi članke 18-23, *op. cit.* (bilj. 34).

zatekne u ambulantama.³⁷ Na ovom tragu će Ženevska konvencija iz 1906. godine još jasnije odrediti imunitet medicinskog osoblja ali i da pravo na medicinsku skrb neovisno o pripadnosti svoje uniforme uživaju svi časnici, vojnici i druge osobe službeno pridružene vojskama, ukoliko su ranjene ili bolesne, no ujedno predviđajući mogućnost („u mjeri u kojoj to vojne okolnosti dozvoljavaju“) da oružane snage u povlačenju ostave dio svog liječničkog osoblja kako bi pružili potrebnu skrb ranjenicima.³⁸ Ipak, ovo vrijeme bilježi primjere ubijanja liječnika i medicinskog osoblja, pa primjerice u Meksičkom građanskom ratu (1857.-1860. godine) čak niti činjenica da su pristigli u pomoć ranjenim neprijateljskim vojnicima nije dovoljan razlog za njihovu poštedu, dok Napoleon III. zarobljava, a potom i oslobađa 40 austrijskih liječnika kako bi se pobrinuli za ranjenike na austrijskoj strani.³⁹

Nesporno je da pravila humanitarnog prava, koja počivaju na načelima distinkcije i proporcionalnosti, i prije Haaških konvencija 1899. i 1907. godine, jasno zabranjuju napade na civilno stanovništvo i njihovu imovinu, no potrebno je istaknuti da ratno pravo u određenim okolnostima priznaje zahtjev načela vojne potrebe kojim se dopušta napad na civile i objekte koji uživaju često i posebnu zaštitu poput bolnica, crkvi ili spomenike kulture, čime se u potrebnoj mjeri zanemaruju zahtjevi drugih načela ratnog prava.⁴⁰ Kako bi ih se sačuvalo od djelovanja neprijateljskog topništva, već Opća naredba br. 100 potvrđuje “običajnu zaštitu” bolnica (i objekata namjenjenih znanosti, umjetnosti i sl.)

³⁷ Članci 3 i 4 Ženevske konvencije iz 1864., *ibid.* cf. članke 14, 15 i 16 Ženevske konvencije iz 1906. godine, *ibid.*

³⁸ Vidi članke 1 i 9 Ženevske konvencije iz 1906. godine, *ibid.* Iako ranjenici dospjevši pod vlast neprijateljske vojske postaju ratni zarobljenici, Konvencija u članku 2 izrijeком otvara mogućnost njihove razmjene nakon bitke ili pak jednostranog otpusta iz zarobljeništva i povratka u njihovu vlastitu ili uz određene uvjete, neutralnu državu. Također, štite se naporu humanitarnih udruženja te neutralnih država u pružanju potrebne pomoći.

³⁹ Gillespie, *op. cit.* (bilj. 14), str. 155. Doduše, Napoleonovi razlozi za ovaj humani čin nemaju pretjerane veze sa samom humanošću. Posebno je upečatljiv kasniji primjer liječnika Allarda kojeg pobunjeni Parižani u vrijeme Pariške komune 1871. godine unatoč jamstvu poštivanja imuniteta zarobljavaju te ga izvode pred streljački vod. Allard je pogubljen s propisno omotanom trakom Crvenog Križa oko ruke. *ibid.*, str. 162-163.

⁴⁰ Kennedy, D., *Of War and Law*, Princeton University Press, Princeton, 2006., str. 124.

označavanjem (u pravilu žutim) zastavama, pa se tako štite „*klasična djela umjetnosti, knjižnice, znanstvene zbirke ili dragocjeni instrumenti poput astronomskih teleskopa, kao i bolnice*“, što se dodatno osnažuje zahtjevom da se oni štite od „*svake povrede koja se može izbjeći, čak i kad se nalaze u utvrđenim mjestima u vrijeme opsade ili bombardiranja*“.⁴¹ Ujedno, potvrđuje se pravo pobjedničke vojske da uz određena ograničenja „*prisvoji sav državni novac i pokretnu imovinu do odluke svoje vlade*“, no od ovog općeg pravila izuzeta je imovina koja pripada „*crkvama, bolnicama i drugim ustanovama isključivo karitativne svrhe, obrazovnim ustanovama ili zakladama koje promiču znanje, bilo javne škole, fakulteti, akademije ili opservatoriji, muzeji posvećeni umjetnosti ili znanosti – navedena imovina se ne smatra javnom imovinom*“.⁴² Također, Ovdje počiva *ratio* članka 115 koji uobličava običajno prihvaćenu prasku označavanja „*zastavama (u pravilu žutim) bolnica u mjestima koja se bombardiraju, kako bi neprijatelj koji opsjeda mogao izbjeći napade na njih*“, a na isti način su se mogle zaštititi i improvizirane bolnice na bojnopolju, dok „*časne zaraćene strane*“ i same traže od neprijatelja da na svom teritoriju propisno označi bolnice kako bi se izuzele od učinka vođenja neprijateljstava u mjeri u kojoj to vojna potreba dozvoljava.⁴³

Na ovom tragu, već Briselska deklaracija iz 1874. godine nalaže zapovjednicima dužnost poduzimanja „*svih potrebnih mjera da se poštede, u najvećoj mogućoj mjeri,*

⁴¹ *cit.* članak 35 Opće naredbe br. 100 iz 1863. godine, u Schindler, Toman, *op. cit.* (bilj. 14), str. 8, vidi i članke 115, 116 i 117 na str. 16. Primjeri iz Američkog građanskog rata poput uništenja gradova Randolpha, Chambersburga, Charlestona ili Richmonda potvrđuju zaostajanje ratne prakse za zaštitnim normama Opće naredbe br. 100. Vidi detaljnije u Gillespie, A., *A History of the Laws of War, volume 2: The Customs and Laws of War with Regards to Civilians in Times of Conflict*, Hart Publishing, Portland, 2011., str. 244.

⁴² *cit.* članak 31 Opće naredbe br. 100 iz 1863. godine, u Schindler, Toman, *op. cit.* (bilj. 14), str. 8, vidi i članak 34 na istoj stranici te osvrt u Forrest, C., J., S., *The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property*, *California Western International Law Journal*, sv. 37, br. 2, 2006., str. 182-186.

⁴³ *cit.* članak 115 Opće naredbe br. 100 iz 1863. godine, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 18, vidi i članak 116 *ibid.*; Garner, *op. cit.* (bilj. 20), str. 35.

građevine posvećene umjetnosti, znanosti, humanitarnim svrhama, bolnice i mjesta gdje se dovode bolesni i ranjeni, pod uvjetom da se ne koriste u vojne svrhe“, pri čemu se potvrđuje i dužnost branitelja utvrđenog mjesta koje se nalazi pod opsadom da označe ovakva zdanja „*uočljivim i vidljivim znakovima o kojima će se prethodno obavijestiti neprijatelj*“.⁴⁴ Prateći ranije uzore, poglavito Ženevsku konvenciju iz 1864. godine, U Oxfordskom se priručniku nalaže zaštita ambulanti i bolnica koje treba smatrati neutralnima te ih štititi od učinaka neprijateljstava „*sve dok se skrbe o ranjenicima i bolesnicima*“, uz dužnost svake takve ustanove da uz zastavu vlastite države istakne i zastavu Crvenog Križa, pri čemu zloupotreba imuniteta vodi ka njegovoj uskrati.⁴⁵ Zaštita prestaje ukoliko su u ovim zdanjima stacionirane vojne snage, dok uništenje imovine općina odnosno zdanja namijenjenih „*religiji, karitativnim svrhama, prosvjeti, umjetnosti i znanosti*“, kao i „*povijesnih spomenika, arhiva, umjetničkih i znanstvenih djela*“ može opravdati samo vojna potreba.⁴⁶ Ipak, primjetan je utjecaj formulacija Opće naredbe s obzirom da se pri bombardiranju nalaže poduzimanje „*svih nužnih mjera kako bi se sačuvale, koliko je to moguće, sve građevine posvećene religiji, umjetnosti, znanosti i karitativnim svrhama, bolnice i mjesta gdje se skupljaju bolesni i ranjeni, pod uvjetom da se u tom trenutku ne koriste, izravno ili neizravno za obranu*“.⁴⁷

Na ovim temeljima Haaške konvencije, uz dužni korektiv u vidu vojne potrebe kao imperativnog zahtjeva da se navedeni objekti ne koriste u vojne svrhe, prihvaćaju načelo proporcionalnosti izraženo u pravilima kojima se štite bolnice i drugi

⁴⁴ *cit.* članak 17 Briselske deklaracije iz 1874. godine u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 29. U članku 35 se izrijekom potvrđuje dužnost zaraćenih strana da glede bolesnih i ranjenih poštuju obveze koje struje iz Ženevske konvencije iz 1864. g., *ibid.*, str. 26. Vidi i O’Keefe, R., *The Protection of Cultural Property in Armed Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006., str. 18-22.

⁴⁵ Vidi članak 35 Oxfordskog priručnika 1880. godine, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 42 te članke 1 i 7 Ženevske konvencije iz 1864. godine, *op. cit.* (bilj. 31); Garner, *op. cit.* (bilj. 20), str. 35. U pogledu bolesnih i ranjenih, Oxfordski se priručnik u člancima 10-18 izravno oslanja na Ženevsku konvenciju, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 32-33.

⁴⁶ *cit.* članak 53 Oxfordskog priručnika 1880. godine, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 44, vidi i članak 37 na str. 42.

⁴⁷ *cit.* članak 34 Oxfordskog priručnika 1880. godine, u Schindler, Toman, *ibid.*, str. 41. Branitelji su također dužni unaprijed vizualno ukazati napadaču na postojanje objekata koji su obučeni zaštitnom normom.

prethodno razmatrani objekti. Ipak, iskustva Američkog građanskog rata i kasniji primjeri poput španjolskog topničkog napada na grad Valparaiso 1866. godine u kojem stradavaju privatne kuće, bolnice i crkve, ali i slična sudbina gradova Ria de Janeiro i obližnjeg Niteróia u vrijeme revolucije 1893. godine, ukazuju na nepoštivanje zaštitnih normi u ratnoj praksi, tim više što su često u pitanju i povrede običajnog ratnog prava.⁴⁸ Slično, pri opsadi Pariza 1871. godine u Francusko-pruskom ratu, početna pažnja pruskog topništva usmjerena je na izbjegavanje napada na civilne četvrti, no kako bi se slomio moral branitelja, ubrzo počinju ciljani napadi na civilne objekte i gradske četvrti. Iako je europska javnost početno bila priklonjena Prusiji smatrajući je sigurnim gubitnikom u ratu protiv moćnog Francuskog Carstva, upravo će topnički napadi na pariške bolnice (posebno Pitié-Salpêtrière) unatoč jasno istaknutom crvenom križu na krovovima promijeniti simpatije europske javnosti.⁴⁹

4. ZAKLJUČAK

Politički ciljevi su i u prošlosti često određivali ratne ciljeve, no oni u 19. stoljeću nisu bili neograničeni, jer ne samo da se propitivalo u kojoj je mjeri rat podesan za ostvarenje kakvog političkog cilja neke države, nego i u kojoj je mjeri samo postupanje u ratu potrebno ili primjereno za ostvarenje tog cilja. Kako je neuvažavanje načela distinkcije osnova svakog totalnog rata, tek se usvajanjem ovog načela (neovisno o razlogu) otvara put ka propitivanju pravednosti postupanja *in bello* kroz relativizaciju opravdanosti usmrćenja pojedinih kategorija osoba, rušenja određenih objekata ili upotreba pojedinih načina i sredstava ratovanja.⁵⁰ Težnja humanizacije pravila ratnog prava inverzijom načela vojne potrebe („*ne više od potrebnog*“), dijelom je i odgovor na početno znatno široku formulaciju ovog načela koje je operacionalizaciju zaštitnih normi ratnog prava povjeralo zapovjednicima na terenu, a koji su pri tome sve osim apsolutnih zabrana mogu relativizirati „ratnim okolnostima“, na dijelom svijesti da je načelo

⁴⁸ Gillespie, *op. cit.* (bilj. 42), str. 16.

⁴⁹ Gillespie, *ibid.*, str. 16, 244-245; Garner, *op. cit.* (bilj. 20), str. 36.

⁵⁰ Garner, *ibid.*, str. 2.

brana daljnjoj humanizaciji postupanja *in bello*.⁵¹ Ograničavanje vojne potrebe u Peterburškoj deklaraciji revno slijedi i Briselska deklaracija svojim odbacivanjem neograničenosti prava nanošenja povreda neprijatelju, što će u Haaškim konvencijama biti dodatno osnaženo (i ne samo) Martensovom klauzulom, posebno ukoliko je u pitanju kakva pravna praznina na koju običajne norme ne daju (cjelovit) odgovor, pa jedino zbiljsko ograničenje čine tek rijetki običajno prihvaćeni neporecivi zahtjevi humanosti koji se ne mogu derogirati.⁵²

Za razliku od nestalne ratne prakse ranijih stoljeća, skrb o ranjenima i bolesnima koji se nalaze izvan stroja biva Ženevskom konvencijom iz 1864. godine nesporno potvrđena kao dio međunarodnog prava oružanih sukoba. Thürer ispravno uočava kako je “*Konvencija ujedno bila izraz europske tradicije prirodnog prava koje se počelo javljati u 16. stoljeću, unutar koje su pravni stručnjaci nastojali nadvladati pojedinačnost zakona i prakse te ih zamijeniti s univerzalno prihvatljivim načelima.*”⁵³ Naime, kako moralni imperativ koji izvire iz humanosti nalaže pomoć i skrb svim ranjenima i bolesnima neovisno o uniformi, ugovorno rješenje uvažava činjenicu da medicinsko osoblje pripada (ne samo strukturno i zapovjedno) oružanim snagama svoje države, no koje nije moguće u potpunosti izjednačiti s vojnicima koji izravno sudjeluju u neprijateljstvima. Upravo će njihova neutralizacija otvoriti put da ovako stečeni imunitet opstane u ratnoj zbilji, pa nakon neuspjeha Briselske konvencije iz 1874. godine, potrebu zaštite osoba koje njeguju ranjene i bolesne od učinaka vođenja oružanih sukoba uvažit će te proširiti kasnije Ženevske konvencije iz 1906., 1929. i 1949. godine. Stoga, iako će

⁵¹ Ipak, praksa svjetskih ratova ukazat će na znatnu slobodu zapovjednika u određivanju kada točno i u kojoj mjeri vojna potreba nalaže kakvo razaranje, potičući tako potrebu jasnijeg definiranja granica vojne potrebe na taktičkoj i operativnoj razini pri vođenju oružanog sukoba.

⁵² Vidi Preambulu Četvrte haaške konvencije iz 1907. godine, u Galli, Bakotić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 6. Martensova klauzula otvara put ka postavljanju (minimalnih) standarda zaštite u oružanim sukobima, kao međunarodnim tako i nemeđunarodnim te je u ponešto suvremenijoj formulaciji nalazimo i u Dopunskim protokolima iz 1977. godine na Ženevske konvencije iz 1949. godine. Vidi i Moir, L., *Crimes against Humanity in Historical Perspective, New Zealand Yearbook of International Law*, sv. 3, 2006., str. 126-128; Kinsella, H., M., *The Image before Weapon: A Critical History of the Distinction between Combatant and Civilian*, Cornell University Press, Ithaca, London, 2011., str. 26-27; Solis, *op. cit.* (bilj. 12), str. 273.

⁵³ *cit.* Thürer prema Solis, *ibid.*, str. 48.

M. Marelja

ZAŠTITA MEDICINSKOG OSOBLJA OD UČINAKA NEPRIJATELJSTAVA U ORUŽANIM SUKOBIMA:
UZDIZANJE NAČELA HUMANOSTI U PRVOJ ETAPI KODIFIKACIJE MEĐUNARODNOG PRAVA
ORUŽANIH SUKOBA

rigor belli biti znatno više izražen u oružanim sukobima 20. stoljeća u odnosu na tri stoljeća su mu prethodila, začetak pretakanja običajnih u ugovorne norme međunarodnog prava oružanih sukoba nesporno će potvrditi inkorporaciju načela humanosti kao odraza ideja svoga vremena, no još bitnije, kao jasnu sadržajnu odrednicu postupanja zaraćenih država u oružanim sukobima.